
BESENYŐ JÁNOS ŐRNAGY

AZ AFRIKAI KONFLIKTUSOK ÉS KEZELÉSÜK SAJÁTOSÁGAI, A BÉKEFENNTARTÓ MŰVELETEK SORÁN SZERZETT TAPASZTALATOK

Napjainkban az afrikai kontinens szerepe ismét felértékelődött a fejlett nyugati világ (Amerikai Egyesült Államok, NATO, EU) és a feltörekvő új nagyhatalmak (Kína, India) számára. Afrikát azonban mindmáig sok rendezetlen konfliktus terheli. A hidegháborús időszakban többnyire államok közötti és felszabadítási háborúktól volt hangos a kontinens, a hidegháború utáni Afrikára leginkább a „kisebb intenzitású” helyi (lokális) konfliktusok jellemzők. E konfliktusokban általában nem érvényesülnek azok a szabályok, amiket az államok közötti fegyveres összetűzések során a felek többnyire „jól vagy rosszul”, de mégiscsak betartanak (hadifoglyokkal való bánásmód, polgári menekültek kérdése stb.).

Ezért mehetnek végbe olyan konfliktusok, ahol a civil lakosság terrorizálása, beleértve a fajirtást (mint az minden kétséget kizárva az 1994. évi ruandai polgárháborúban is történt), a hadifoglyokkal való kegyetlenkedés, a rablások, fosztogatások a szembeálló felek eszköztárának legalizált részévé válnak. A helyi ellentétek kirobbanásának egyik oka a gyarmatosítókkal szemben folytatott függetlenségi harc, majd az azt követő időszakban a „forradalmi” vezetők közötti hatalommegosztásra való törekvés. Annak ellenére, hogy az afrikai országok felszabadultak a gyarmati elnyomás alól, az új elit gyakran még korruptabb és telhetetlenebb volt, mint az elődje. Így a gyarmati időszak viszonylagos stabilitása és kiszámíthatósága eltűnt. A hatalomba került személyek jelentős része nem az újonnan létrehozott állam, hanem saját, illetve szűkebb családi vagy törzsi érdekeket szolgált ki. A „fehér” gyarmatosítók ellen korábban létrehozott szövetségek az érdekellentétek miatt gyorsan felbomlottak, majd új csoportok alakultak ki, melyek egymás között folytatták a harcot. Így sok afrikai ország küzdött és küzd ma is belpolitikai problémákkal (a mostani időszakban történt események igazolják, hogy még a demokrácia afrikai fellegetvárának tartott Kenya sem úszhatta meg a választások kapcsán kirobbant konfliktust, melynek során ezernél is több ember vesztette életét).¹ Ez a folyamat oda vezet, hogy egyes afrikai országokat gyenge kormányok irányítanak, akiket alkalmi politikai „szövetségesek” érdekeiknek megfelelően zsarolnak, így az országban folyamatosan fennmarad a bizonytalanság, ami párosulva a kapzsi és korrupt politikai vezetőkkel, „biztosítja” a nyomor és szegénység fennmaradását. Ma Afrika az a kontinens, ahol csak keveseket érdekel, hogy a lakosság jelentős része elmenekül az otthonából (vagy kitelepítik onnan) és menekülttáborokban nyomorog, vagy minden különösebb ok nélkül embereket lehet elhurcolni, megkínózni, majd bebörtönözni, ha a fennálló rezsimek érdekei azt úgy kívánják.

¹ Besenyő János: *Törékeny demokrácia Kenyában*. Magyar Honvéd, 2008. 02. 20.
http://www.hm.gov.hu/hirek/kulfoldi_hirek/torekeny_demokracia_kenyaban

Még 1994-ben az Egyesült Államok kormánya egy kutatást kezdeményezett az afrikai konfliktusokkal kapcsolatban. A kutatás-önnyomozás ténymegállapításai világosan rámutattak, hogy Afrikában 1960 óta több mint 20 jelentősebb polgárháború dúlt, és csak az utolsó évtizedben kettő-négymillió menekült, illetve 13 millió otthonából elűldözött ember volt a kontinens országában. A háborúk számtalan gazdasági és társadalmi kárt okoztak Afrika országainak, például az élelmiszer előállítására lehetetlenné vált a konfliktus által sújtott övezetekben, aminek gyakran éhínség lett a következménye. Az egyre nagyobb kiterjedésű konfliktusok számos afrikai gyermeket ítéltek nyomorúságos életre, és bizonyos esetekben a hagyományos afrikai kultúrát fenyegették.

Az afrikai konfliktusok gyökerei különféle tényezőkből tevődnek össze. Alapvetően ezek a következők:

- Faji/etnikai és vallási különbségek;
- vallási fundamentalizmus;
- vita a hagyományos határokról és erőforrás elosztásról;
- a politikai hatalom és a gazdasági erők méltánytalan elosztása;
- a politikai és gazdasági rendszerek demokratizálása és azok reformja körüli küzdelmek;
- a gyarmati uralkodás negatív tendenciájának öröklése.

Ezek azok a tényezők, amelyek leginkább egy-egy konfliktus kirobbanásához vezetnek. Sajnos a hagyományos, több száz éve működő kapcsolatok rendszerének (ami az együttműködés alappilléret képezte a különféle faji csoportok között) összeomlásából származó faji versengés még inkább lehetőséget nyújt a konfliktusok kiterjedésének, mivel megszűnt az a rendszer, amely hivatott megelőzni a konfliktus kialakulását, vagy pedig a már kialakult konfliktusra megoldást találni. Ez jól látható Dárfúr esetében is, ahol a fekete (földműves) és az arab (nomád) törzsek közötti évtizedes békét rúgta fel a kormányzat erőszakos beavatkozása, amelynek során politikai és katonai erővel támogatta (és aktívan buzdította is) a nomádoknak azt a törekvését, hogy a földművelésből élőkkel elűldözzék a földjeikről. Bár sokan szeretnék, ha a konfliktus levezethető lenne ebből az aspektusból, azonban ez sokkal bonyolultabb, mivel vallási, etnikai és gazdasági tényezők is befolyásolták a Dárfúrban történeteket.²

Némely konfliktust követően pedig borzalmas helyzet alakult ki, ami lefoglalta a béke fenntartásában az egész világon alapvető felelősséget vállaló nemzetközi közösség, az Egyesült Nemzetek Szervezetének (ENSZ) figyelmét.

Persze az afrikai békefenntartásba az elmúlt években más szervezetek is bekapcsolódtak, több-kevesebb sikerrel. Az afrikai országok által létrehozott gazdasági társulás – az ECOWAS – például Elefántcsontparton vett részt a franciákkal

² <http://www.globalization101.org/index.php?file=news1&id=82#conflict>

együtt egy sikeres misszióban.³ Az Afrikai Unió azonban csak kudarcokkal szembesült az eddigi misszióiban, mert sem Burundiban, sem pedig Dárfúrban nem volt képes békét teremteni, sőt pénzügyi és egyéb problémák miatt az ENSZ arra kényszerült, hogy mind a két missziót átvegye az AU csapataitól.⁴ Ezért az Afrikai Uniónak még várnia kell azzal a sokat hangoztatott törekvésével, hogy az afrikai kontinensen zajló békefenntartó, támogató vagy éppen kikényszerítő műveletek a szervezet kizárólagos irányítása alá kerüljenek úgy, hogy az ENSZ mellőzhetővé váljon („Afrika az afrikaiaké!”). A NATO és az EU szintén bekapcsolódott az afrikai békefenntartó műveletekbe, az EU pedig már saját műveletet is indított Csádban, ami komoly kihívás elé állítja a tagországokat.⁵ Azt látni kell, hogy az afrikai békefenntartás még sokáig az ENSZ „privilegiuma” marad, hiszen csak a szervezet rendelkezik megfelelő tapasztalattal, tudással, anyagi háttérrel a missziók hatékony működtetéséhez. Az ENSZ erői az afrikai békefenntartó műveletek során jelentős tapasztalatokat szereztek a konfliktus kezelésének módjára, a békefenntartó küldetések sikeres végrehajtásához vezető körülmények megteremtése és a missziók működtetéséhez szükséges rendszerek kialakítása területén.

Konfliktuskezelés és békefenntartás Afrikában

A viszályok kezdetén, amikor a konfliktus még kezelhető lehetne, a politikusok gyakran használják a „szuverén állam belügyeibe való be nem avatkozás” kifejezést, különösen abban az esetben, ha államon belüli konfliktusról van szó. Ennek következtében a szomszédos államok, az ENSZ, illetve a különböző nemzetközi és regionális szervezetek tétlenül nézik, hogy vajon a különböző érdekeket képviselő csoportok képesek lesznek-e önerőből megoldani a konfliktus kirobbanásához vezető problémákat.

A történelem során a legtöbb afrikai ország hagyományosan az uralkodókat és az adott társadalom által elismert emberekből álló szervezeteket (például Nyugat-Szaharában a saharávi törzsek közötti „nézeteltérések” feloldására a vének tanácsát, az „*Ait Arbaint*”, illetve a „*sorba*” néven ismert „speciális” közvetítőket kérték fel, és a szemben álló felek el is fogadták a tanács állásfoglalását, ítéletét), vagy a törzs öregeit „használták” az ilyen problémák békés rendezésére.⁶ A gyarmatosítók által bevezetett „igazságszolgáltatási” rendszer azonban szükségtelenné tette a problémák ilyen fajta megoldását (a helyieknek nem is volt joguk bírászkodni, az csak a gyarmattartó hatalom képviselőit illette meg), az emberek pedig így elveszítették a régi módszerek sikeressége iránti bizalmukat. A gyarmatosítók által kifejlesztett, a problémák kezelésére alkalmazott kevert kulturális megoldás nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a döntések végrehajtását sokszor a hatalom fegyveres erőinek kellett kikényszeríteni. Erre jó példa Szudánban az angolok által bevezetett

³ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/2727365.stm>

⁴ [http://ocha-gwapps1.unog.ch/rw/RWFiles2007.nsf/FilesByRWDocUnidFilename/AMMF-79BD5D-full_report.pdf/\\$File/full_report.pdf](http://ocha-gwapps1.unog.ch/rw/RWFiles2007.nsf/FilesByRWDocUnidFilename/AMMF-79BD5D-full_report.pdf/$File/full_report.pdf)

⁵ http://www.consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=1366&lang=HU&mode=g

⁶ Tony Hodges, WESTERN SAHARA – The Roots of a Desert War, 12. oldal – Lawrence Hill & Company, Wetport, Connecticut 06880, 1983.

„closed district” rendszer, amely az északi araboktól (muszlimok) próbálta meg több-kevesebb sikerrel elkülöníteni és megoltalmazni a déli fekete (keresztény és animista) kisebbséget. Ennek a politikának az eredményeként, amikor az angolok elhagyták Szudánt, az északi arabok erőszakkal akarták arabizálni a fekete lakosságot, ami több évtizedig tartó véres polgárháborút robbantott ki. Ha a gyarmatosítás időszakában a tradicionális konfliktuskezelési módszereket működtették volna a két szemben álló csoport között, valószínűleg másképp alakulhatott volna a mai Szudán történelme.⁷

A konfliktusok pedig tovább folytatódnak, egészen addig, amíg a helyzet tarthatatlanná nem válik, amíg nem történik lépés a helyzet stabilizálására. A konfliktus kirobbanására figyelmeztető jeleket azonban sohasem elemezték, így a konfliktus újragenerálhatja magát. A békefenntartó műveletek főlegesen lehetnének, ha már az ellentétek kirobbanása előtt képesek lennének megállapítani, hogy mikor van szükség közbelépésre. Példa erre a Lesotho-i felkelés (egy időben törtek ki ellenzéki tüntetések a Lesotho-t vezető kormányzat ellen és lázadtak fel a hadsereg egységei is), amit a Dél-Afrikai Fejlesztési Közösség (SADC) támogatásával a dél-afrikai és botswanai csapatok levertek („Boleas” hadművelet). Habár sokan bírálták az akciót, mivel az nem kapott az ENSZ Biztonsági Tanácsától felhatalmazást, illetve mandátumot, később világosan bebizonyosodott, hogy az időben történt beavatkozás pozitív eredményeket hozott.⁸

A rossz időben történt beavatkozásra is van példa a ruandai konfliktus időszakából. Amikor 1994 áprilisában kitört a polgárháború, az ENSZ egy elhibázott döntéssel jelentősen lecsökkentette a misszióban szolgáló fegyveres katonák számát egy elfogadhatatlanul alacsony szintre, és csak akkor növelte a csapatok létszámát, amikor a népiertés már megkezdődött. Ez azért is meglepő, mert már a konfliktus kirobbanása előtt több jel is arra mutatott, hogy rövidesen történni fog valami a hutu és tuszi népcsoportok között.⁹

Hasonló hibát követtek el a szomáliai béketeremtő misszió idején, amikor is a haduraknak megengedték, hogy kiépítsék hadállásaikat, mielőtt az Egyesült Államok által vezetett koalíció megérkezett volna a helyszínre. A megérkező koalíciós csapatok így nem békefenntartó feladatokat láttak el, hanem sokszor inkább békekikényszerítést hajtottak végre, ami még inkább a békefenntartók ellen hangolta a helyieket. Az ENSZ által vezetett békefenntartók sem jártak sokkal jobban, mivel a Szomáliába küldött csapataik teljes kudarcot vallottak, legfőképpen azért mert nem becsülték fel kellőképpen az ország kulturális hátterét, így nem rendelkeztek valós, használható információkkal a velük szemben állók hátteréről, motivációjáról.¹⁰

⁷ Ibrahim A. Salam – Elfatih A.: *Politicization of Ethnic Sentiments in the Sudan*. Implications for Nation Building, *Journal of Third World Studies*, Volume XXV, Number 1. 2008. 04. 01. 121. o.

⁸ Juhász Adrienn Lilla: *Lesotho és Szváziföld: gyengeségre ítélve?* 247. o. Államok és államkudarcok a globalizálódó világban. Budapest, Teleki László Intézet, Külpolitikai Tanulmányok központja, 2006. június.

⁹ Des Forges, Alison, *Leave None to tell the Story: Genocide in Rwanda*. Human Right Watch, 1999. március (http://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/Geno15-8-03.htm#P1040_320670)

¹⁰ Robert F. Baumann, Laurence A. Yates: *„My Clan Against the World” US and Coalition Forces in Somalia 1992–1994*. Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, Kansas, 2004. 104. o.

Annak ellenére, hogy sok konferencián, biztonságpolitikai szimpóziumon folytatnak vitákat a konfliktusokat előrejelző, figyelmeztető jelekről, a nemzetközi közösség egyelőre még nem képes felismerni ezeket a jeleket, a közösség országai pedig nem rendelkeznek megfelelő felkészültséggel a konfliktusok kirobbanásának megelőzéséhez. Ez Burundi példáján is bebizonyosodott. A nemzetközi közösség ugyan sokáig tudatában volt annak, hogy Burundi a polgárháború szélén inog, mégsem sikerült úgy beavatkoznia a nemzetközi diplomácia képviselőinek, hogy elkerüljék a polgárháborút.¹¹

Az világos, hogy Afrika legtöbb konfliktusa kezelhetetlenül csúcsosodott ki, elsősorban a konfliktuskezelés gyenge és elégtelen módszerei, illetve ad hoc jellege miatt. Az ilyenféle összetűzések gyökereiben való elfojtása rengeteg életet menthetett volna meg, és lecsökkenthette volna a katonai beavatkozás költségeit.

Napjainkban az azonnali reagálás képességének hiánya és a mediálást végző szervezetek (ENSZ, AU, ECOWAS, illetve egyéb nem kormányzati szervezetek) felkészületlensége és késlekedése Afrika legtöbb konfliktusa esetében azt jelenti, hogy elveszítjük az időbeni figyelmeztetés, a megelőző intézkedések foganatosítása, és a béketeremtés általi megállításuk lehetőségét, így szükségszerűvé válik a békefenntartó csapatok bevonása a konfliktus utólagos kezelése érdekében.

Egyes biztonságpolitikai elemzők szerint a békefenntartás a konfliktuskezelésnek az a módozata, amit akkor alkalmaznak, amikor a konfliktus már túlhalad azon a ponton, amikor a megelőző intézkedés még sikeres lehet.

A „hagyományos” békefenntartás magában foglalja a főként könnyű fegyverzettel rendelkező katonai erő közbelépését annak érdekében, hogy megkönnyítsék a tűzszünet létrehozását, a csapatok kivonását, illetve egy megállapodás részeként a demilitarizált övezet létrehozását, miután a szembeálló felek beszüntették a fegyveres összeütközéseket. Normális esetben a konfliktusban érintett összes fél hozzájárul a békefenntartó erők jelenlétéhez, és támogatja a mandátumukat. Ennek megfelelően a „hagyományos” békefenntartók diplomáciai és katonai szerepet is játszanak. Béketámogató műveletek e formájának alapvető elve a felek hozzájárulása a békefenntartók tevékenységéhez, a békefenntartó csapatok pártatlansága, illetve a békefenntartók számára a fegyverhasználat csak önvédelmi célokra engedélyezett.

Az elmúlt években azonban a békefenntartó műveleteknek egy olyan többdimenziós másodgenerációja alakult ki, amely magában foglalja a komplex békeegyezmények kivitelezését is. Ez a fajta békefenntartási forma gyakran szükséges egy olyan belföldi konfliktusban, ahol maga az állam képtelen megoldani a belpolitikai válságot, így pedig az adott ország instabilitása már más országok, régiók biztonságát is veszélyezteti. A másodgenerációs békefenntartás során a békefenntartók a hagyományos katonai megfigyelésen és bizalomépítési funkción felül végezhetnek olyan különböző polgári feladatokat, mint például az állami és

¹¹ Juna Brachet – Howard Wolpe: *Conflict – Sensitive Development Assistance: The Case of Burundi*. Social Development Papers – Conflict Prevention & Reconstruction, Paper No. 27./june 2005, 7. o.

magánintézmények újjáépítése, aknamentesítési tevékenységek, a szemben álló erők lefegyverzése, a menekültek hazatérésének megszervezése, és társadalmi–gazdasági rehabilitáció.¹² A felek egyöntetű hozzájárulása, a békefenntartók pártatlansága, és a katonai erő alkalmazásának elmaradása jelenti az alappilléret ennek a békefenntartási formának. Ugyanakkor bizonyos esetekben ezek az elvek is megkérdőjeleződnek, például amikor egy humanitárius konvojt kísérő békefenntartó egységet támadás ér, vagy akadályozzák a szabad mozgásban. A békefenntartók reakciója sokféle lehet. Előfordulhat, hogy semmit sem tesznek arra hivatkozva, hogy csak önvédelemre van joguk, esetleg megpróbálnak tárgyalásos módszerekkel valamilyen eredményt elérni, de előfordulhat, hogy erőteljesebben reagálnak egy-egy ilyen esetben, és akár fegyverhasználatra is sor kerülhet (ami az önvédelem fogalmának kiterjesztését igényli, beleértve a békefenntartó erők mandátumának a védelmét). Amikor Nyugat-Szaharában (MINURSO) teljesítettem szolgálatot, ott a békefenntartók egyáltalán nem rendelkeztek fegyverrel, így a felmerült vitás kérdések során csak a tárgyalásos rendezés volt elképzelhető. Amikor azonban Dárfúrban az Afrikai Unió által vezetett műveletben (AMIS – African Union Mission in Sudan) vettem részt, ott több esetben is kénytelenek voltak a békefenntartók a saját védelmük érdekében fegyvert használni.

Az első kísérletre – egy afrikai konfliktusnak az ENSZ-békefenntartók részvételével történő megoldására – a függetlenségét frissen megszerzett Kongóban került sor. 1960. július 12-én a kongói kormány távirati úton kért sürgős katonai segítségnyújtást az ENSZ főtitkárától annak érdekében, hogy megvédjék az új ország területét a belgák ellen. Ebben az esetben az ENSZ békefenntartó erőinek felsorakoztatása egy „legális” kormány egyértelmű kérésére történt.¹³ Hasonló módon került sor beavatkozásra Ruandában is, az Arushai Béke Egyezség aláírását követően, amely az akkori Ruandai kormány és a Ruandai Hazafias Front között jött létre. Mindkét fél felkérte az ENSZ-et, hogy nyújtson segítséget a demokratikus átalakuláshoz, az ahhoz vezető átmeneti időszakban.¹⁴

Szomália esetében azonban az ENSZ nem kapta meg a konfliktusban érintett összes fél hozzájárulását a békeművelet megindításához.¹⁵ Hasonló eset történt Libériában is, az ECOMOG (Economic Community Cease-Fire Monitoring Group) misszióban. Amikor az ENSZ csapatai bevonultak a libériai Monrovia kikötőjébe, a konfliktusban érintett egyik fél ellenezte azt és nem járult hozzá a békefenntartó erők működéséhez, annak ellenére, hogy az ECOWAS (Economic Community of West African States) regionális szervezatként nem maradhatott tétlen, amikor az egyik tagországuk bajba került.¹⁶ Ami közös volt a műveletekben, hogy végül mind az ENSZ, mind pedig az ECOWAS megkapták a mandátumot a béketeremtéshez, ami bizonyos mértékű sikert is jelentett, az egyébként kudarcot vallott missziók számára.

¹² <http://www.unac.org/peacekeeping/en/un-peacekeeping/fact-sheets/from-peacekeeping-to-peacebuilding/>

¹³ <http://www.un.org/Depts/DPKO/Missions/onuc.htm>

¹⁴ http://www.un.org/Depts/dpko/dpko/co_mission/unamir.htm

¹⁵ Robert F. Baumann, Laurence A. Yates: „*My Clan Against the World*” *US and Coalition Forces in Somalia 1992–1994*. Combat Studies Institute Press, Fort Leavenworth, Kansas, 2004, 101. o.

¹⁶ <http://www.hrw.org/reports/1993/liberia/>

Kongóban ugyan az ENSZ képes volt sikerre vinni a küldetését, azonban Ruanda esetében a fellépése a mai napig vitatott. Tisztában voltak-e a probléma bonyolultságával mielőtt megkezdték a küldetést? Megfelelő létszámú, kiképzettségű és felszereltségű csapatokat küldtek-e a misszióba? Mindent megtett-e az ENSZ a misszió sikeréért? Megkapták-e a békefenntartók a szükséges logisztikai és közigazgatási támogatást? Miért vonták ki a békefenntartók jelentős részét a polgárháború kezdetekor, és mért csak azután bővítették a csapatok létszámát, miután már annyi ruandait meggyilkoltak? Ha sikerül megbízható válaszokat találni ezekre a kérdésekre, akkor azok a tapasztalatok sokat segíthetnek a későbbi békefenntartó műveletek megtervezésében és eredményes végrehajtásában.

Szomáliában az ENSZ több ezer fős kontingenst vetett be, jelentősebb eredmény nélkül. Ez csak azért történt, mert nem volt meg a misszió megindításához szükséges beleegyezés a konfliktusban részt vevő összes féltől, vagy elkövetettek más hibát is a misszió megindításakor? Elmulasztotta-e alkalmas időben meghozni a Biztonsági Tanács a szomáliai békefenntartó misszió létrehozásáról szóló döntését, illetve a referencia feltételei világosak voltak-e a végrehajtók számára?

Amikor pedig végrehajthatóvá váltak a nagy nehezen „összehozott” határozatok, a regionális szervezetek és a katonákat biztosító államok olyan döntéseket hoztak, amelyek jelentősen csökkentették a békefenntartó műveletek hatékonyságát, ami eszközként szolgál az afrikai konfliktusok kezelésében.

Az ENSZ tagállamai és a regionális szervezetek nem adtak elegendő katonát a missziók működtetéséhez, illetve az általuk küldött katonák kiképzettsége és felszerelése sok kívánnivalót hagyott maga után. Ez különösen jellemző Afrikára, ahol a békefenntartó missziók folyamatosan küszködnek ezekkel a hiányosságokkal. Például az ENSZ és az AU közös „hibrid” missziója (UNMIS) bár már közel kilenc hónapja működik, a szükséges létszám alig harmada tartózkodik a műveleti területen, ami igen negatívan befolyásolja a békefenntartók tevékenységét.¹⁷

Szintén gondok adódtak az ENSZ békefenntartó műveletek közigazgatási és üzemeltetési vezetésében és ellenőrzésében. Az összes ENSZ-missziónak van egy vezetője (SRSG), akit az ENSZ főtitkára nevez ki, s aki a misszió politikai irányítását végzi. Emellett van egy katonai és sokszor egy rendőri kontingensparancsnok is, akik a misszió katonai és rendőri tevékenységéért felelnek, de a politikai vezetőnek alárendelve végzik a tevékenységüket. Ezeknek a vezetőknek azonban nincs fennhatósága a misszió anyagi ügyei felett. Azokért egy olyan szakember felel, akit az ENSZ New Yorkban található központjának egyik igazgatója irányít és ellenőriz. Ez a pénzügyi szakember dönt a misszió költségvetési prioritásairól. Az ENSZ missziók működésének bonyolultsága, illetve annak „többnemzeti” természete miatt a katonai parancsnokok sokszor kényszerülnek egyeztetésekre és különböző alkukra, hogy a katonákat felajánló nemzetek egyáltalán hagyják dolgozni a misszióba kiküldött embereiket. Ezek a tanácskozások órákon, sőt sokszor napokon át tartanak, és ezalatt a misszió területén a biztonsági környezet jelentősen romolhat, ami újabb emberáldozatokat eredményezhet.

¹⁷ <http://www.commondreams.org/archive/2008/04/08/8159/>

Az irányítással kapcsolatos problémák egy része a nemzetek által kiküldött katonák kiképzetlenségi és nyelvi hiányosságaira (az angol nyelv nem megfelelő szintű ismerete) vezethető vissza. A kontinens országaiban lévő katonaság a korábbi gyarmatosítók nyelvét (angol, francia, portugál, spanyol, olasz, vagy éppen német) használja, hasonlóképpen a kiképzési szabványait és a katonai kultúrájukat is a gyarmatosítóktól örökölték. Ezt a sokszínű hátteret szükséges harmonizálni és koordinálni ahhoz, hogy a többnemzeti műveletek sikeresen végrehajthatóak legyenek. Az Afrikai Unió dárfúri missziójában komoly gondot okozott, hogy a katonák jelentős része, főként a volt francia gyarmatokon élők, képtelenek voltak angolul kommunikálni, ez pedig sokszor teremtett komikus, vagy éppen veszélyes helyzeteket. Sajnos a tisztek és a tiszthelyettesek egy része sem beszélt angolul, csak a saját nyelvén, vagy esetleg franciául, arabul. Volt olyan megbeszélés, ahol a szenegáli és mauritániai tisztek számára franciára kellett lefordítani az elhangzottakat, mivel közülük egy sem beszélt angolul. Meg kell említeni, hogy az ENSZ és a fejlett nyugati államok (beleértve a volt gyarmatosító hatalmakat) jelentős erőfeszítést tesznek néhány afrikai országban olyan kiképzési intézmények létrehozására és működtetésére, ahol egységes követelmények alapján folyik mindazok képzése, akik később békefenntartó műveletekben szolgálnak majd. Ilyen intézmény például a Maliban található francia bamakói kiképző központ¹⁸, vagy az ENSZ indiai kiképző központja.¹⁹ A nyugati államok emellett konferenciákat, szemináriumokat és különböző gyakorlatokat szerveznek az afrikaiak számára, annak érdekében, hogy később ők is képesek legyenek együttműködni a békefenntartó műveletekben.

Az irányítással kapcsolatos problémákat a hatékony felderítés hiánya tovább súlyosbítja. Ez az alapvető tudás, ami bármely művelet sikeréhez elengedhetetlen. Megfelelő felderítésre szükség van minden katonai műveletben, mivel az jelentősen elősegíti a tervezést. Csaknem az összes afrikai békefenntartó műveletre jellemző, hogy a békefenntartók csak nagyon kevés információval rendelkeznek az ott élő emberekről, kultúrájukról, hitükről, hagyományaikról és szokásaikról. Mivel ezeket az információkat nem kapták meg a felkészítés során, azokat a helyszínen kell megtanulniuk, sokszor kegyetlen leckék árán. Előfordul az is, hogy a missziók nem rendelkeznek naprakész adatokkal, frissített térképpel a műveleti területről (vagy egyáltalán nincs térképük). Dárfúban például előfordult, hogy az AMIS tervező tisztjei az egyes segélyszervezetek által készített térképeket töltötték le az Internetről, hogy képesek legyenek a járőrözési feladatokat végrehajtó katonák számára útvonaltervet készíteni (a parancsnokságon szolgáló több mint 600 tiszt és katona számára az AU mindössze kettő darab internetes vonallal ellátott számítógépet biztosított munkavégzésre és a családdal való kapcsolattartásra!). Később a Dél-Szudánban állomásozó ENSZ-csapatoktól kaptunk a dárfúri tartományokról igen jó, pontos adatokkal rendelkező térképeket. Egy biztos, a hatékony tervezéshez elengedhetetlen a naprakész, korrekt információkat tartalmazó térképek megléte.

Talán a legkritikusabb az összes akadályozó tényező közül az afrikai békefenntartó missziókban a békefenntartóknak nyújtott elégtelen logisztikai támogatás.²⁰ A legtöbb afrikai ország a belpolitikai instabilitás, a háborús viszonyok

¹⁸ <http://www.empbamako.org/>

¹⁹ <http://www.usiofindia.org/CUNP.HTM>

²⁰ <http://www.commondreams.org/archive/2008/04/08/8159/>

és a korrupció miatt még a saját lakosságának a szükségleteit sem képes megfelelően kielégíteni, nemhogy logisztikai támogatást nyújtson a békefenntartó műveletekbe érkező (esetenként több ezer fő!) katonára, rendőrré és civil számára. 1994-ben számos afrikai ország küldött úgy katonai kontingenst Ruandába, hogy nem biztosította számukra a szükséges logisztikai támogatást, márpedig ennek hiányában egyetlen katonai művelet sem lehet sikeres. Hat hónappal azt követően, hogy ezek a csapatok megérkeztek a műveleti területre, még mindig nem rendelkeztek olyan alapvető eszközökkel, mint például sátrak, repeszálló mellények, rohamsisakok, vagy éppen mentőautók, amelyekkel a sérülteket és a betegeket a tábori kórházba tudták volna szállítani.²¹ Hasonló helyzet alakult ki az AU által vezetett békefenntartó műveletben is, Burundiban. Az anyagi és logisztikai támogatás nagymértékű hiányosságai miatt a katasztrófa felé tartó műveletet az ENSZ-csapatoknak kellett átvennie az afrikai katonáktól. Sajnos az AU nem tanult a burundi misszió tapasztalataiból és ugyanazokat a hibákat követték el a dárfúri misszió során is, ezért ezt a missziót is az ENSZ vette át. Libériában az ECOMOG csapatok szintén komoly logisztikai, ellátási hiányosságokkal küszködtek. Látható, hogy az afrikai országok egyelőre képtelenek saját csapataik logisztikai támogatását egyedül biztosítani, ezért továbbra is a nehézkes (de azért működő) ENSZ-logisztikától, illetve a műveleteket „szponzoráló” nyugati országoktól várják a segítséget.²²

A logisztika pénzt konvertál, és ez fordítva is igaz. Az ENSZ néhány tagállama ugyanakkor (részben az afrikai országok, de a fejlett világ országai is ide tartoznak) nem fogadja el pénzügyi kötelezettségeit, és évek óta nem fizet hozzájárulást, bár csapatokat felajánl a békeműveletekbe. Azonban azok az elégtelen kiképzés, felszerelés és logisztikai biztosítás hiányában csak kérész életű sikereket képesek elérni. Látható, hogy az ENSZ egymaga, a tagállamaik hozzájárulása nélkül nem képes anyagilag finanszírozni a műveleteket. A fejlett világ néhány országa szintén nem hajlandó támogatni a béketámogató műveleteket, amíg nem történik egy valós tragédia egy rosszul kivitelezett katonai akció következtében, mint ahogy megtörtént Szomáliában, Ruandában, vagy éppen Dárfúrban. A ruandai polgárháborúban például hatalmas anyagi forrás állt a különböző civil segélyszervezetek (NGO), illetve az ENSZ-ügynökségek rendelkezésére humanitárius segélyműveletekre. Sokkal kevesebbe került volna a humanitárius katasztrófa következményeinek felszámolása, ha a békefenntartó műveletek kivitelezéséhez megadják azt a szükséges támogatást, ami megakadályozhatta volna a válság kirobbanását és eszkalálódását.²³

A legtöbb ENSZ-ügynökség, nevezetesen az UN Menekültügyi Főmegbízottja (UNHCR), az UN Gyermekekért Alapítványa (UNICEF), és a Világ Élelmiszer Programja (WFP), valamint számos civil szervezet valóban értékes partnernek tekintendő a katonaság mellett a békeműveletek során. Ráadásul ezek a szervezetek rendelkeznek azzal az anyagi és pénzügyi forrással, amivel a békefenntartó csapatok sokszor nem.

²¹ Des Forges, Alison, *Leave None to tell the Story: Genocide in Rwanda*. Human Right Watch, 1999. március (http://www.hrw.org/reports/1999/rwanda/Geno15-8-03.htm#P1040_320670)

²² William Durch – Victoria Holt – Caroline Earle – Moira Shanahan: *The Brahimi Report and the Future of Peace Operations*. (The Henry L. Stimson Center, Washington, DC), November 2003 at www.stimson.org/fopo.

²³ <http://www.africaaction.org/docs96/rwan9604.2.htm>

Éppen ezért számos ENSZ-műveletben súrlódások alakultak ki a békefenntartók és a civil szervezetek között. Megfelelő hozzáállással és korrekt együttműködéssel ezek a konfliktusok áthidalhatóak lehetnének, így ezek a szervezetek a béke helyreállítása és stabilizálása érdekében tevékenykedhetnek, aminek következtében az emberek visszatérhetnek egy normálisan működő életvitelhez.

Hasonló súrlódások alakulhatnak ki a békefenntartók és a média között. Azt mondják, hogy a média elfogultan és „fura” csőletésű felfogással ábrázolja a békeműveletek természetét, a körülményeket, a sikereket, és bukásokat, melynek eredménye gyakran a békefenntartók szerepének eltorzult megjelenítése a nyilvánosság előtt. Ennek viszont negatív kihatása van néhány nyugati ország nemzeti politikájára, így kevesebb támogatást biztosítanak (vagy éppen megvonják azt) a békefenntartó műveletek számára. Ezért a katonai vezetők gyakran semmibe veszik a médiát. Ez azonban igen veszélyes stratégia. A média kötelessége informálni és oktatni. Ha a tényeket eltitkolják előlünk, találni fognak olyan információkat, ami akár hamis színben, vagy igen negatív szerepben tüntethet fel a békefenntartók munkáját, hogy betöltsék eme űrt minden esetben és kielégítsék a „civiliek” információéhségét.

Másrésről viszont, ha megfelelően kezelik, a média igen hatásos eszköz lehet a parancsnokok számára egy ilyen helyzetben. Tudomásul kell vennünk, hogy a média egy olyan krokodil, amit etetni kell, de mi dönthetjük el, hogy milyen információkat osztunk meg a képviselőivel. Így korrekt tájékoztatással, jó szervezéssel jelentős eredmények érhetők el a pontos tudósítás területén is.

Afrikai békefenntartó műveletek során szerzett tapasztalatok

A konfliktuskezelés és az afrikai békefenntartás előző áttekintése kihangsúlyozza azokat a tapasztalatokat, amelyekből következtetéseket vonhatunk le, amelyek figyelembevételével a későbbi békefenntartó műveletek sikere biztosítható.

Mivel az afrikai országok egy részében gyenge kormányzati hatalom működik, illetve a politikusok és a kormányzati tisztségviselők jelentős része korrumpálható, nagyobb tér nyílik a nemzetiségek közötti egyenlőtlenségre, konfliktusra és államcsínyre.

A konfliktusra figyelmeztető jelzéseket figyelembe kell venni, és akár a hagyományos afrikai mediálási eljárásokkal, akár pedig másfajta módszerekkel megakadályozni annak kirobbanását és konszenzust teremteni a szemben álló felek között.

Békefenntartó küldetések létrehozásakor célszerű alaposan tanulmányozni és elemezni a konfliktus hátterét, mielőtt elfogadásra kerülne ezzel kapcsolatosan bármilyen határozat.

A békefenntartó műveleteket csak az ENSZ BT által hozott határozattal és világos mandátummal szabad megkezdeni.

A sikeres műveletekhez szükséges feltételeket alaposan mérlegelni kell. A különféle frakciók részéről hiányzó jóváhagyások ugyanis meghosszabbíthatják a békefenntartó műveleteket, patthelyzetet előállítva bizonyos esetekben.

A missziók anyagi háttérét már a műveletek megindítása előtt biztosítani kell úgy, hogy az legalább egy évre képes legyen a működéssel járó összes kiadást fedezni.

A hatékonyság érdekében célszerű a nagy nemzetközi szervezeteknek (ENSZ, NATO, EU és AU), illetve az ENSZ tagállamainak együttműködni kiképzési és oktatási projektekben, amelyek megvalósítása szintén jelentős eredményeket hozna a békeműveletek végrehajtása során.

Külön hangsúlyt kell fektetni a hatékony hírszerzésre és a tervezésre.

Hatékony logisztikai támogatórendszert kell kiépíteni a nemzetközi szervezetek segítségével úgy, hogy az az ENSZ meglévő rendszerére épüljön. Az ugyanis már létezik és jól-rosszul, de működik.

Az afrikai politikusoknak törekedniük kell a konfliktusok diplomáciai eszközökkel történő megoldására a kontingensen. Az összes problémát az ENSZ elé vinni, mivel „ez a testület felelős a világbékéért és a biztonságért” nem a legjobb hozzáállás.

A média szerepét meg kell érteni és soha sem szabad figyelmen kívül hagyni.

Az Afrikai Uniónak képessé kell válnia arra, hogy a kontinens problémáit saját maga oldja meg, illetve képes legyen önálló békefenntartó, béketámogató és kikényszerítő műveletek végrehajtására. Ehhez azonban nem elég csak a volt gyarmatosítókat szidni az elmulasztott lehetőségek miatt (esetleg a büntudatukat felkeltve anyagi támogatásokat és segélyeket zsarolni ki belőlük), hanem aktív szerepet kell vállalni ebben a tevékenységben.

Meg kell teremteni az együttműködést (közös képzések, szemináriumok), koordinálni a humanitárius és egyéb tevékenységeket a békefenntartó csapatok és a civil szervezetek között a jövőbeni műveletek sikere érdekében.

Következtetés

Vitathatatlan tény, hogy Afrika az a kontinens, amely a legnagyobb mértékben sújtott a konfliktusoktól. Afrikában valamennyi múltbeli és jelenleg is folyamatban lévő békefenntartó művelet során folyamatosan gondokkal küszködnek, különböző politikai és anyagi nehézségek miatt. Sajnos úgy tűnik, hogy a különböző szervezetek a jövőben is kénytelenek lesznek békefenntartó műveleteket működtetni a kontinensen, mivel a konfliktusok megelőzésére egyelőre még nem létezik használható „recept”, így további „háborús gócpontok” alakulhatnak ki, melyek jelentősen veszélyeztetik a környező országok, és ezzel együtt Afrika stabilitását.

Az itt tömören felsorolt tapasztalatok természetesen nem teljes körűek, másfajta megközelítése és megoldása is lehetséges ennek a témakörnek. Éppen ezért fontos lenne, hogy mind az ENSZ, az AU és az EU által működtetett afrikai békeműveletek tapasztalatait elemezzék, értékeljék és megosszák egymással ezek a szervezetek, illetve együttműködjenek a műveletek során és támogassák egymás erőfeszítéseit.